Mining Science – Mineral Aggregates, vol. 21(1), 2014, 227–237

www.gornictwoigeologia.pwr.wroc.pl

Mining Science
(previously Prace Naukowe Instytutu Górnictwa PWr., Górnictwo i Geologia)

ISSN 2300-9586
previously 0370-0798

Received February 28, 2014; reviewed; accepted March 21, 2014

rekultywacja, górnictwo skalne

Ryszard UBERMAN [1]
Wojciech NAWORYTA [2]

OCENA STOPNIA OGRANICZENIA WARTOŚCI UŻYTKOWEJ GRUNTÓW DLA POTRZEB KIERUNKU REKULTYWACJI

Przedstawiono problem sporządzenia opinii o stopniu ograniczenia wartości użytkowej gruntów na podstawie przepisów ustawy o ochronie gruntów rolnych i leśnych. Zagadnienie analizowano na przykładzie terenów po eksploatacji surowców ilastych. Poddano pod dyskusję zasadność wykonywania takiej opinii dla nieużytków pogórniczych. Ustawa nie reguluje zakresu merytorycznego opinii, stąd zaproponowano jej treść oraz zakres wykonania. Opinia została sporządzona w celu uzasadnienia zmiany decyzji o kierunku rekultywacji. Zmiana ta może się przyczynić do szybkiego przywrócenia wartości użytkowych zdewastowanym gruntom. Analizowany obiekt pogórniczy cechowała skomplikowana sytuacja formalna i własnościowa, utrudniająca wykonanie rekultywacji. Doświadczenia autorów wskazują, że nie jest to przypadek odosobniony, raczej reprezentatywny dla wielu obiektów poeksploatacyjnych.

1. WSTĘP

Tereny zajmowane pod eksploatację odkrywkową złóż kopalin, zwłaszcza pod wyrobisko i zwałowisko tracą w wyniku tej działalności praktycznie w całości dotychczasowe wartości użytkowe. W związku z powyższym dla ustalenia przez Starostę kierunku rekultywacji zbędne jest zasięganie opinii o stopniu utraty wartości użytkowej u dwóch rzeczoznawców, o czym mowa w ustawie z 3 lutego 1995 roku *o ochronie gruntów rolnych i leśnych* (art. 28 ust. 5). Ewentualne uwagi co do planowanych funkcji terenów po zakończeniu eksploatacji zawierają zazwyczaj ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, względnie studium uwarun-

[1] Instytut Gospodarski Surowcami Mineralnymi PAN w Krakowie, uberman@min-pan.krakow.pl
[2] AGH, Akademia Górniczo-Hutnicza w Krakowie, naworyta@agh.edu.pl

kowań i kierunków zagospodarowania. Przeznaczając tereny pod działalność odkrywkową często wskazuje się przyszłe funkcje dla terenów po zakończeniu działalności górniczej z zaleceniami, np. do kształtu i parametrów zwałowiska, wyrobiska, aby ułatwić późniejszą rekultywację i zagospodarowanie. Kierunek rekultywacji na wniosek przedsiębiorcy z uwzględnieniem zapisów planu zagospodarowania przestrzennego ustala w decyzji Starosta.

W praktyce zachodzić jednak mogą sytuacje wymagające zasięgnięcia opinii, co do stopnia utraty wartości użytkowej gruntu. Obszar zajmowany przez kopalnię odkrywkową obejmuje m.in. wyrobiska i zwałowiska, których funkcjonowanie doprowadza do dewastacji, a więc całkowitej utraty wartości użytkowej gruntów. Dotyczy to także terenów spełniających funkcje pomocnicze i niewykorzystywanych do działalności eksploatacyjnej. Tereny takie użytkowane doraźnie albo umiejscowione w otoczeniu głównych obiektów ulegają degradacji w różnym stopniu. Właśnie w takich przypadkach uzasadnione jest stosowanie przywołanego przepisu ustawy.

Inny przypadek konieczności wykonania opinii ma miejsce wtedy, gdy nie wywiązano się całkowicie z obowiązku rekultywacji gruntów (zdegradowanych), wykonano tylko część prac i z różnych powodów przerwano ten proces. Konsekwencją jest konieczność obowiązkowego corocznego uiszczania opłaty za zdegradowanie gruntów (art. 28 ust. 4).

Dla terenu poeksploatacyjnego o skomplikowanych uwarunkowaniach formalnoprawnych przedstawiono problem oceny stopnia utraty wartości użytkowej gruntów w kontekście ustalenia ostatecznego kierunku rekultywacji. W opinii autorów przedstawiony przykład na tle krajowych obiektów poeksploatacyjnych nie jest wyjątkiem. Ze względu na zmiany społeczno-gospodarcze, jakie miały miejsce w latach 1990. oraz związane z tym zmiany prawne i własnościowe, rozpatrywany przykład jest reprezentatywny dla dużej grupy obiektów poeksploatacyjnych, które nie doczekały się właściwej rekultywacji.

2. CHARAKTERYSTYKA TERENÓW POEKSPLOATACYJNYCH

Inspiracją do napisania artykułu był przypadek terenów po eksploatacji surowców ilastych ceramiki budowlanej. Iły z tego wyrobiska eksploatowane były od lat 1970. przez przedsiębiorstwo państwowe. Dla terenów tych przewidziano rolny kierunek rekultywacji, nawiązując do pierwotnego sposobu użytkowania gruntów. Było to zgodne z ówczesnym odtworzeniowym charakterem rekultywacji.

Przedsiębiorstwo na początku XXI w. zakończyło wydobywanie kopaliny; rozliczono zasoby, wygaszono koncesję i wykreślono obszar górniczy z rejestru. Pomimo wielu lat od zakończenia eksploatacji grunty nie zostały zrekultywowane, a w niedługim czasie po wygaśnięciu koncesji, w wyniku zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, tereny eksploatacji przekwalifikowano z gruntów przezna-

czonych pod eksploatację odkrywkową na tereny zabudowy kubaturowej. Zmiana zapisów w planie spowodowała konflikt w stosunku do ustalonego pierwotnie rolnego kierunku rekultywacji. Nieuporządkowany teren poeksploatacyjny zarósł w tym czasie samoistnie roślinnością krzewiasto-drzewiastą. Teren ten został sprzedany nabywcy, który decyzją starosty zobowiązany został do wykonania rekultywacji. Nowy właściciel chcąc zadośćuczynić ustaleniom planu miejscowego wniósł o zmianę kierunku rekultywacji z rolnego na tereny pod zabudowę. Jeszcze przed uzyskaniem decyzji o zmianie kierunku wykonano prace ziemne w zakresie uporządkowania terenu, nadania odpowiednich spadków, odprowadzenia nadmiaru wód, umocnienia skarp. W trakcie tych prac zlikwidowano samosiejki i obudowę biologiczną, jaka powstała w wyniku kilkunastoletniej sukcesji.

Starosta przed wydaniem decyzji rekultywacyjnej w myśl art. 28 ust. 4 i 5 ustawy *o ochronie gruntów rolnych i leśnych* zwrócił się o wykonanie dwóch odrębnych opinii rzeczoznawców, dotyczących stopnia ograniczenia wartości użytkowej tych gruntów.

3. METODOLOGIA POSTĘPOWANIA DLA OCENY STOPNIA UTRATY WARTOŚCI UŻYTKOWEJ GRUNTU

Zgodnie z ustawą z 9 czerwca 2011 r. *Prawo geologiczne i górnicze* oraz ustawą *o ochronie gruntów rolnych i leśnych* grunty zdegradowane i zdewastowane podlegają obowiązkowi rekultywacji na podstawie decyzji właściwego organu administracyjnego. W ustawie *o ochronie gruntów rolnych i leśnych* art. 22 stanowi: „Decyzje w sprawach rekultywacji i zagospodarowania określają: Stopień ograniczenia lub utraty wartości użytkowej gruntów, ustalony na podstawie opinii, o których mowa w art. 28 ust. 5…", który stanowi „Rozmiar ograniczenia wartości użytkowej gruntów ustala się na podstawie dwóch odrębnych opinii rzeczoznawców". Treści ani zakresu opinii nie określono.

W ustawie wyróżnia się grunty zdewastowane i zdegradowane; pierwsze to grunty, które utraciły całkowicie wartości użytkowe; drugie to te, których wartości użytkowe uległy zmniejszeniu. W przypadku gruntów wykorzystywanych bezpośrednio do eksploatacji przyporządkowanie do odpowiedniej kategorii nie stanowi problemu. Wyrobiska i zwałowiska, są terenami sztucznych odsłonięć i nasypów, zatem terenami bezglebowymi. Jako takie są gruntami zdewastowanymi, czyli takimi, które „utraciły całkowicie wartość użytkową w wyniku działalności przemysłowej…" – art. 4 ust. 16 i 17. Tym samym nie mając wartości użytkowych nie nadają się do prowadzenia działalności gospodarczej (rolnej, leśnej, czy innej). Zakończony z sukcesem proces rekultywacji, polegający na przywróceniu wartości użytkowych, bądź przyrodniczych, umożliwia ich ponowne zagospodarowanie. Brak przydatności do prowadzenia dzia-

łalności gospodarczej wynika z cech fizycznych i biologicznych poeksploatacyjnych terenów.

W przywołanym przypadku zakwalifikowanie gruntów do jednej z tych kategorii nie było oczywiste. Część gruntów (ok. 70% powierzchni) w granicach działek objętych opinią była przedmiotem prowadzonej eksploatacji odkrywkowej, a zatem zostały one zdewastowane. Pozostałe nie były bezpośrednio objęte eksploatacją. Przez lata nieużytek zarósł wkraczającą samoistnie roślinnością, jednak w wyniku przeprowadzonych prac ziemnych efekty tej sukcesji zostały zlikwidowane.

3.1. STAN ODNIESIENIA DLA OCENY UTRATY WARTOŚCI UŻYTKOWEJ

Pierwotnie teren kopalni wykorzystywany był jako grunty rolne. W konsekwencji ustalono rolny kierunek rekultywacji dla przyszłych terenów poeksploatacyjnych. W wyniku zmiany planu zagospodarowania przestrzennego już po zakończeniu eksploatacji gruntom pogórniczym przypisano nową funkcję zabudowy kubaturowej. To zaś spowodowało potrzebę zmiany kierunku rekultywacji. Trwanie przy kierunku rolnym stałoby w sprzeczności z prawem miejscowym.

Pomimo zmian przeznaczenia nieruchomości opinię w sprawie oceny stopnia ograniczenia wartości użytkowej gruntów należało odnieść do stanu gruntów oraz ich wartości użytkowej sprzed rozpoczęcia działalności przemysłowej, czyli w tym przypadku do stanu, kiedy grunty użytkowane były rolniczo. Podejście to wydaje się słuszne, gdyż grunty rolne w wyniku późniejszej działalności górniczej utraciły wartości użytkowe, co można w sposób wiarygodny ocenić. Planowany sposób ich użytkowania po rekultywacji nie ma związku przyczynowo-skutkowego z fizyczną utratą ich pierwotnej wartości użytkowej.

Wyjściowy stan gruntów przed rozpoczęciem działalności górniczej można ocenić na podstawie zapisów w dokumentach planistycznych oraz na podstawie oceny aktualnego stanu gruntów i sposobu użytkowania na terenach w bezpośrednim otoczeniu opiniowanej nieruchomości. Na podstawie stanu gruntów pogórniczych przeprowadzono ocenę ich przydatności do uprawy rolnej. Gdyby miały być one obecnie użytkowane w ten sposób, to powinny się cechować właściwościami fizycznymi i biologicznymi umożliwiającymi prowadzenie racjonalnej i ekonomicznie uzasadnionej uprawy rolnej. Dla wykorzystania nieruchomości w inny sposób, niż dla celów rolnych lub leśnych, grunty powinny wykazywać przydatność ze względu na odmienne cechy fizyczne, jak nośność i stabilność geotechniczną w rozumieniu możliwości posadowienia budynków lub budowli.

3.2. OCENA PRZYDATNOŚCI DO PROWADZENIA GOSPODARKI ROLNEJ

Tereny wyrobisk i zwałowisk to tzw. tereny bezglebowe. Na ich powierzchni zalegają utwory geologiczne, które nie są glebami. Utwory geologiczne czwartorzędowe lub głębiej występujące utwory trzeciorzędowe ze względu na głębokość zalegania nie uczestniczyły i nie uczestniczą w procesach wspierających życie biologiczne organizmów glebowych i roślin. Brak im podstawowych właściwości cechujące gleby, a w szczególności:

- nie wykazują trwałej struktury dla utrzymania prawidłowych warunków powietrzno-wodnych,
- pojemność powietrzno-wodna utworów jest bardzo zróżnicowana i zależy od właściwości mechanicznych (granulometrycznych) utworów geologicznych, występujących na powierzchni terenów zwałowisk (wzgl. wyrobisk),
- w utworach geologicznych nie funkcjonują stabilne stosunki wodne, szczególnie w przypowierzchniowym profilu utworów budujących zwałowisko (wzgl. wyrobisko),
- utwory geologiczne są jałowe; brak w nich substancji mineralnych wspierających życie roślin i organizmów glebowych,
- nie wykazują właściwości buforowych dla utrzymania właściwego odczynu (pH) gruntów charakterystycznych dla dojrzałych utworów glebowych,
- wykazują: niewłaściwy stosunek pierwiastków węgla i azotu (stosunek C/N), będący podstawą dla trwałego rozwoju życia biologicznego, brak przyswajalnych form pierwiastków lub związków koniecznych dla życia roślin i organizmów glebowych (N, P, K, Mg), brak warstwy próchniczej (humusu, komponentu organicznego) na powierzchni utworów zwałowych oraz brak wykształconego profilu glebowego (m.in. Chwastek, Żuławski 1981, Gołda 2005).

Wymienione cechy terenów bezglebowych odnoszą się do większości terenów pogórniczych w górnictwie odkrywkowym. Jednym z podstawowych zabiegów rekultywacyjnych jest naprawa właściwości fizycznych. Jej podstawą są zabiegi uprawowe: orka, bronowanie, kultywatorowanie, które homogenizują, a także zmieniają niekorzystny układ pomiędzy fazą stałą–ciekłą–gazową w wierzchniej ich warstwie.

W procesie rekultywacji, który zgodnie z *ustawą o ochronie gruntów rolnych i leśnych* powinien zakończyć się do pięciu lat od momentu, kiedy grunty stają się zbędne dla działalności przemysłowej, wszystkie wymienione niedostatki świadczące o braku przydatności dla działalności rolniczej lub leśnej powinny zostać naprawione. Najtrudniejszym do realizacji wymaganiem, wynikającym z ustawowej definicji rekultywacji jest „odtworzenie gleb". Z gleboznawczego punktu widzenia ze względu na złożoność tworu, jakim jest gleba, jej odtworzenie nie jest w pełni możliwe. W wyniku rekultywacji zaledwie inicjuje się długotrwałe procesy glebotwórcze, co w praktyce wystarcza do wznowienia działalności rolnej względnie leśnej. Działalność

rolnicza na terenach zrekultywowanych wymaga jednak większych nakładów na utrzymanie właściwości produkcyjnych niż w przypadku terenów niezmienionych działalnością górniczą, posiadających dojrzałą glebę o wykształconym profilu (Gołda 2005).

Dla ilustracji problemu odtworzenia warunków glebowych świetnie nadaje się definicja J. Bendera: „Rekultywacja jest zespołem czynności inżynierskich i agrotechnicznych oraz procesów biogeochemicznych, kształtujących nową i jednocześnie pożądaną strukturę biocenotyczną instustrioziemnej gleby. Jest to zorganizowane współdziałanie czynników abiotycznych i biotycznych, umożliwiających w możliwie krótkim czasie i przy zaangażowaniu możliwie najmniejszych środków wytworzenie z gruntu-skały produktywnej gleby" (Bender, Gilewska 1988).

Z przytoczonej definicji wynika, że dla doprowadzenia utworów geologicznych do stanu produktywnej gleby konieczne jest współdziałanie zabiegów technicznych, agrotechnicznych, ale nade wszystko procesów biogeochemicznych, które w wyniku celowych działań rekultywacyjnych zostają w utworach geologicznych ledwie zainicjowane. Te procesy podtrzymywane planowanymi działaniami agrotechnicznymi, tj. nawożenie, wapnowanie, orka, bronowanie, odpowiedni zasiew – są długotrwałe. W ich wyniku, po zakończeniu rekultywacji otrzymuje się gleby inicjalne, gotowe do podtrzymywania procesów życiowych roślin i organizmów glebowych. W tym kontekście grunty poeksploatacyjne jako tereny bezglebowe całkowicie utraciły przydatność do prowadzenia działalności rolnej lub leśnej. Przywrócenie ich do stanu jakiejkolwiek produktywności wymagałoby podjęcia właściwych procesów rekultywacyjnych.

W przypowierzchniowej warstwie nieużytku zalegają głównie zwietrzałe iły. Ze względu na relatywnie korzystne właściwości tych utworów nadanie im cech produktywności nie stanowiłoby trudności; proces ten nie byłby też długotrwały. Niemniej jednak uprawa rolna na terenach bezglebowych wyrobiska po rekultywacji wymagałaby intensywnych zabiegów agrotechnicznych i zwiększonych nakładów niż w przypadku terenów, na których występują grunty o wykształconym profilu glebowym. Efekty uprawy jeszcze długo nie stanowiłyby właściwej rekompensaty koniecznych nakładów finansowych.

Ze względu na ukształtowanie terenów wyrobiska część gruntów w rejonach zboczy została całkowicie wykluczona z ewentualnej działalności rolnej; zamiast tego możliwe było wykorzystanie ich pod zalesienie.

Ocenę stopnia utraty wartości można rozszerzyć o ocenę możliwości przywrócenia gruntów do stanu poprzedniego zagospodarowania, czyli ocenę możliwości odtworzenia ich wartości użytkowych. Ocenę przydatności do rekultywacji rolnej można przeprowadzić na podstawie znajomości utworów budujących nieużytek z wykorzystaniem klasyfikacji C. Żuławskiego (Chwastek, Żuławski 1981) oraz W. Krzaklewskiego (Krzaklewski 1988). Metody te nie wymagają przeprowadzania szczegółowych analiz próbek gruntowych. Przydatność utworów budujących nieużytek dla

rekultywacji rolnej w oparciu o kryteria C. Żuławskiego ocenia się na podstawie składu granulometrycznego utworów, wg założenia, że większość właściwości gleb (ewentualnie przyszłych gleb na terenach rekultywowanych) zależy od składu mechanicznego utworów geologicznych. Na podstawie tego kryterium wyróżnia się utwory kategorii:

I – o bardzo wysokiej czynności glebotwórczej (9–10 punktów w skali 10 pkt.),
II – czynnych glebotwórczo (7–8 pkt.),
III – dość czynnych glebotwórczo (4–6 pkt.),
IV – o bardzo niskiej czynności glebotwórczej (2–3 pkt.).

Grunty na terenach po eksploatacji glin ceramicznych pod względem klasyfikacji gleboznawczej (wg ówczesnych wymagań BN-78/9180-11) zbudowane są z glin (glina średnia oraz ciężka). W klasyfikacji C. Żuławskiego gliny średnie (gs) zostały zakwalifikowane do II kategorii, jako utwory czynne glebotwórczo, łatwe do biologicznego zagospodarowania. Gliny ciężkie (gc) ze względu na zbyt dużą zawartość części spławialnych należą już do utworów kategorii III – dość czynnych glebotwórczo, trudnych do biologicznego zagospodarowania. Niezależnie od omawianej klasyfikacji gleby wykształcone z wyżej wymienionych utworów (gs i gc) należą do IV kategorii agronomicznej – gleb ciężkich.

Podobną, bardziej czasochłonną, jest metoda T. Skawiny i M. Trafas (Skawina 1968, Skawina, Trafas 1971), opartej na analizie składu granulometrycznego utworów i uzupełnionej o ocenę innych cech; m.in. zawartości wapnia, właściwości sorpcyjnych czy spoistości.

Klasyfikacja J. Krzaklewskiego odnosi się do nieużytków jako takich, a nie do utworów budujących nieużytek. Oczywiście zakwalifikowanie do jednej z grup w dużej mierze zależy od utworów geologicznych budujących nieużytek, jednak sama klasyfikacja kategoryzuje obiekty w skali makro. Oparta jest na podstawie szybkości samoistnego zarastania, czyli tempa sukcesji naturalnej. Klasyfikacja została opracowana na podstawie doświadczeń zebranych na wielu nieużytkach, które nie zostały poddane planowej rekultywacji, a w wyniku sukcesji zarosły spontaniczną roślinnością. Według W. Krzaklewskiego wyrobiska po eksploatacji surowców ilastych należą do kategorii III, jako nieużytki szybko zarastające. Roślinność naczyniowa może wystąpić już po roku, a najczęściej po 2 latach od zakończeniu działalności wydobywczej. Biologiczna ich rekultywacja jest łatwa lub bardzo łatwa. Czynniki hamujące wzrost roślin nie występują lub są krótkotrwałe. Należy jednak podkreślić, że w rozumieniu tej klasyfikacji rekultywacja biologiczna nie odnosi się do rekultywacji rolnej, raczej do przyrodniczej, tj. zalesienie, zadarnienie, obudowa roślinna.

Dla oceny przydatności utworów w analizowanym nieużytku zastosowano metodę C. Żuławskiego, jako całkowicie wystarczającą. Zgodnie z przywołanymi klasyfikacjami grunty budujące analizowany nieużytek cechują się dość korzystnymi właściwościami dla rekultywacji biologicznej. Należy jednak wyraźnie zaznaczyć, że ze względu na brak właściwej gleby użytkowanie rolne gruntów po rekultywacji będzie

wymagało intensywnych zabiegów agrotechnicznych. Nie należy oczekiwać, aby w początkowym okresie efekty uprawy były porównywalne z uprawami na terenach niezmienionych działalnością górniczą, na których występuje wykształcona gleba.

4. UZASADNIENIE ZMIANY KIERUNKU REKULTYWACJI

Jednym z oczekiwanych efektów opinii o stopniu utraty wartości użytkowej gruntów było uzasadnienie potrzeby zmiany kierunku rekultywacji oraz podkreślenie potrzeby przeprowadzenia skutecznej rekultywacji w zgodzie z ustaleniami miejscowego planu. Czy rzeczywiście zmiana kierunku była uzasadniona? Pomijając fakt, że kierunek rolny stał w sprzeczności z ustaleniami miejscowego planu jest wiele argumentów, by odstąpić od odtworzeniowego sposobu rekultywacji, z uwagi na:

- wysokie nakłady, jakie należałoby ponieść na przywrócenie właściwości uprawowe gruntom zdewastowanym;
- brak popytu na tereny rolne w gminie; dużo odłogowanych powierzchni,
- zapotrzebowanie w gminie na grunty pod zabudowę.

Obecnie w dziedzinie rekultywacji gruntów pogórniczych panują zupełnie inne trendy niż w latach 1970. Tylko w niektórych, szczególnie uzasadnionych, przypadkach możliwe jest odtworzenie stanu sprzed rozpoczęcia eksploatacji. Nie wymaga tego też ustawa *o ochronie gruntów rolnych i leśnych*, w której rekultywację zdefiniowano jako: „nadanie wartości użytkowych lub przyrodniczych…", a nie odtworzenie pierwotnych wartości.

5. OCENA PRZYDATNOŚCI GRUNTÓW DO ZABUDOWY

W opinii w sprawie stopnia utraty wartości użytkowej odniesiono się do pierwotnego, rolniczego sposobu użytkowania. Ze względu jednak na planowaną zmianę decyzji kierunku rekultywacji, uzasadnione wydaje się wykonanie oceny możliwości realizacji nowego rozwiązania. Posadowienie budynków na takich gruntach wymaga oceny ich przydatności do zabudowy, w szczególności pod kątem ich nośności (Zasady 2009).

Wstępną waloryzację geologiczno-inżynierską terenu jako podłoża budowlanego można przeprowadzić na podstawie *Instrukcji opracowania mapy geośrodowiskowej Polski w skali 1:50 000*, wyróżniającej obszary o warunkach:

- korzystnych dla budownictwa (grunty nośne i na których nie stwierdzono zjawisk geodynamicznych, a głębokość do wody gruntowej przekracza 2 m od powierzchni terenu) oraz
- niekorzystnych, utrudniających budownictwo (grunty słabonośne, w których zwierciadło wody gruntowej znajduje się na głębokości mniejszej niż 2 m od powierzchni terenu, obszary występowania wód agresywnych, obszary zalewa-

ne w czasie powodzi, obszary podmokłe i zabagnione, obszary objęte ruchami masowymi oraz zjawiskami krasowymi i sufozyjnymi, obszary o spadkach terenu powyżej 12%, obszary zmienione w wyniku działalności człowieka – grunty antropogeniczne, składowiska, wysypiska, itp.).

Przy waloryzacji geologiczno-inżynierskiej terenu, jako podłoża budowlanego należy przeanalizować właściwości: rodzaj i genezę gruntów, warunki hydrogeologiczne strefy przypowierzchniowej terenu, procesy geomechaniczne w podłożu terenu, głębokość i wahania wód gruntowych.

W przypadku projektowania posadawiania konkretnych obiektów budowlanych niezbędne jest szczegółowe rozpoznanie geologiczno-inżynierskie podłoża z zakresie obowiązującym dla określonej kategorii geotechnicznej obiektu.

6. PODSUMOWANIE

Analizowane grunty były przedmiotem wieloletniej działalności gospodarczej, polegającej na koncesjonowanym wydobywaniu surowców ilastych. W wyniku tej działalności zdjęta została gleba oraz kopalina – warstwa glin. W rozumieniu ustawy *o ochronie gruntów rolnych i leśnych* tereny te, to grunty zdewastowane, czyli takie, które w wyniku działalności przemysłowej całkowicie utraciły wartość użytkową. Przed eksploatacją były one przedmiotem upraw jako grunty orne, pastwiska, użytki zielone.

Ocenę stopnia ograniczenia lub utraty wartości użytkowej gruntów odniesiono do pierwotnego ich wykorzystania, czyli do upraw rolnych. Na podstawie dokumentów oraz wizji terenowych stwierdzono, że grunty w granicach działek są bezglebowe z całkowitą utratą przydatności do działalności rolnej. W celu ich uproduktywnienia konieczne byłyby kosztowne działania rekultywacyjne.

W rozumieniu ustawy rekultywacja nie wymaga przywrócenia pierwotnego sposobu użytkowania gruntów, ale nadania im wartości użytkowej lub przyrodniczej. W ocenianym przypadku możliwa jest rekultywacja w kierunku rolnym, leśnym, przyrodniczym lub innym, np. pod zabudowę. Ewentualna zabudowa gruntów wymaga oceny ich przydatności do zabudowy kubaturowej z uwzględnieniem kryteriów nośności gruntów.

W analizowanym przypadku opinia w sprawie stopnia utraty wartości użytkowych była pomocna dla podjęcia decyzji w sprawie zmiany kierunku rekultywacji. W artykule obok merytorycznej zawartości opinii przedstawiono stan formalny i własnościowy przykładowego nieużytku pogórniczego. Doświadczenia autorów wskazują, że opisywany przypadek nie jest wyjątkowym, wręcz przeciwnie, na tle znanych obiektów pogórniczych, szczególnie małych kopalń surowców skalnych skomplikowana sytuacja formalnoprawna odnosząca się do kierunków rekultywacji, podmiotu odpo-

wiedzialnego za rekultywację, własności gruntów i związanej z tym wysokości naliczanych podatków od nieruchomości występuje bardzo często.

Niejednokrotnie skomplikowany stan prawny jest przeszkodą dla rzeczywistej rekultywacji terenów pogórniczych. Czasem ze względów fizycznych nie sposób sprostać decyzji w sprawie kierunku rekultywacji. Przedsiębiorca w takich przypadkach zmuszony jest do ponoszenia opłat wynikających z ustawy *o ochronie gruntów rolnych i leśnych* oraz podatków lokalnych z tytułu gospodarczego wykorzystania gruntów (Uberman, Naworyta 2013). Taka sytuacja tylko pozornie korzystna jest dla gminy, lecz w krótkim okresie czasu. Może to prowadzić do niewypłacalności przedsiębiorcy, a w konsekwencji do niezrealizowania jakichkolwiek zabiegów rekultywacyjnych. W takich przypadkach zmiana kierunku rekultywacji może być korzystnym wyjściem z impasu, jak to miało miejsce w ocenianym przypadku.

LITERATURA

BENDER J., GILEWSKA M., 1988, *Rekultywacja w ujęciu aktów prawnych, badań naukowych i gospodarczej praktyki*, Zeszyty Naukowe AGH, Sozologia, Sozotechnika 26, 53–68.

BN-78/9180-11 *Gleby i utwory mineralne. Podział na frakcje i grupy granulometryczne*.

CHWASTEK J., ŻUŁAWSKI C., 1981, *Rekultywacja terenów zniszczonych przez przemysł wydobywczy*, Liga Ochrony Przyrody, Warszawa.

GOŁDA T., 2005, *Rekultywacja*, SU 1678, Uczelniane Wyd. Naukowo-Dydaktyczne, Kraków.

Instrukcja opracowania mapy geośrodowiskowej Polski 1:50 000, 2005, Państwowy Instytut Geologiczny, Warszawa.

KRZAKLEWSKI W., 1988, *Leśna rekultywacja i biologicznie zagospodarowanie nieużytków poprzemysłowych*, Skrypty dla Szkół Wyższych, AR, Kraków.

SKAWINA T., 1968, *Klasyfikacja terenów pogórniczych dla potrzeb rekultywacyjnych*, Ochrona Terenów Górniczych, nr 16, Katowice.

SKAWINA T., TRAFAS M., 1971, *Zakres wykorzystania i sposób interpretacji wyników badań geologicznych dla potrzeb rekultywacji*, Ochrona Terenów Górniczych, nr 16, Katowice.

UBERMAN R., NAWORYTA W., 2013, *Dyskusja na temat podatków lokalnych od gruntów poeksploatacyjnych poddanych rekultywacji*, Zeszyty Naukowe Instytutu Gospodarki Surowcami Mineralnymi i Energią PAN, Sympozja i Konferencje, nr 85, s. 325–334.

Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. *Prawo geologiczne i górnicze*, Dz.U.2011.163.981.

Ustawa z dnia 3 lutego 1995 r. *o ochronie gruntów rolnych i leśnych*, Dz.U.2013.1205.

Zasady dokumentowania warunków geologiczno-inżynierskich dla celów likwidacji kopalń, 2009, Ministerstwo Środowiska, Warszawa 2009.

THE ASSESSMENT OF THE GROUND VALUE REDUCTION AS A BASIS FOR THE DECISION ABOUT RECLAMATION MANNER

In the article the problem of elaboration of the ground value reduction assessment has been presented according with the Act on the Protection of Agricultural and Forest Land. The issue based on the case study from former clay exploitation area has been discussed. The need of elaboration of such assessment for postexploitation areas has been proposed for the discussion. Because of the fact that the Act on the Protection of Agricultural and Forest Land does not regulate the scope and content of such assessment in the paper the proposal of such document and the methodology of its elaboration has been put forward. The assessment has been undertaken due to the change of reclamation manner of post mining area. This change can make the reclamation much more realistic and executable. The post mining area, presented in the case study, is characterized by complicated formal properties, which make the reclamation very difficult. The authors' experiences indicate that such situation is not unusual, on the contrary, it is common within small open pits.